

Social protection of military services in Uzbekistan: national and historical bases

Shakhrukh GAZIEV¹

Military-Technical Institute of the National Guard

ARTICLE INFO

Article history:

Received September 2020

Received in revised form

15 November 2020

Accepted 30 November 2020

Available online

15 December 2020

ABSTRACT

This article is devoted to the scientific study of some issues of the national - historical development of social protection of military personnel in Uzbekistan. In this regard, specific historical facts and theoretical foundations of the reforms carried out today in this area are given in more detail.

2181-1415/© 2020 in Science LLC.

This is an open access article under the Attribution 4.0 International (CC BY 4.0) license (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.ru>)

Keywords:

History

Serviceman

Social protection

Land plot

Living quarters

Ўзбекистонда ҳарбий хизматчиларни ижтимоий ҳимоялаш: миллий - тарихий асослар

АННОТАЦИЯ

Ушбу мақола ижтимоий ҳимояга оид Ўзбекистон миллий тарихий тажрибасининг айрим жиҳатларини ўрганишга, хусусан узоқ ўтмиш даврларида ҳарбий хизматга жалб этилган шахсларни ижтимоий муҳофазалаш бўйича миллий асосларни илмий тадқиқ этишга, шулар орқали ушбу соҳадаги ҳозирги вақтда амалга оширилаётган ислоҳотларнинг тарихий фактларини ва манбаларини янада кенроқ ёритишга бағишиланган.

Калит сўзлар:

Тарих

Ҳарбий хизматчи

Ижтимоий ҳимоя

Ер участкаси

Уй-жой.

¹ PhD, Associate Professor, Department of "Legal Sciences", Military-Technical Institute of the National Guard of the Republic of Uzbekistan, Tashkent, Uzbekistan

Социальная защита военнослужащих в узбекистане: национально – исторические основы

АННОТАЦИЯ

Ключевые слова:

История
Военнослужащий
Социальная защита

Земельный участок, жилое помещение.

Данная статья посвящается научному изучению некоторых вопросов национально – исторического развития социальной защиты военнослужащих в Узбекистане, в связи с чем, более подробно приводятся конкретные исторические факты и теоретические основы реформ осуществляемых на сегодняшний день в данной сфере.

Ўзбек халқининг шаклланган жамоавий турмуш тарзи, ўзаро меҳр-шафқат ва саҳоват сингари ноёб қадриятлари, мумтоз дурдона асарлари ижтимоий ҳимоя борасидаги улкан ҳаётий тажрибаси, миллий давлатчилик анъаналаридан сўзлайди.

Жумладан, “Авесто”даги сиёсий ва ҳуқуқий ғоялар, ўрта асрларда вужудга келган ислом таълимотлари, Абу Наср Фаробий, Ибн Сино, Абу Райхон Беруний, Навоий сингари алломаларнинг таълимотлари, Жалолиддин Мангуберди, Темур Малик, Шайх Нажмиддин Кубро, Маҳмуд Таробий, Амир Темур, Бобур сингари лашкарбошиларнинг баҳодирликлари, айримларнинг қўшин тушиб ва уни бошқариш, таъминотини ташкил этиш борасидаги ҳарбий санъатларидан кўплаб мисоллар мавжуд.

Олимларимизнинг қайд этишича, Ўрта Осиёда илк давлатчилик уюшмалари уруғ-қабила муносабатларининг шаклланиши даврида юзага келиб, қадимги Бақтрия, Сўғдиёна, Хоразм ҳудудларида ижтимоий муаммолар уруғ-жамоа зиммасига ўзига хос вазифалар юклаган. Ижтимоий эҳтиёжлар ҳаётий заруратга айланиб, ўзаро ёрдам, меҳр-шафқат кўрсатиш каби қадриятларнинг шаклланишига туртки бўлган. Ижтимоий сиёсат бўйича халқаро мутахассис, профессор К.Грифин таъкидлаганидек, бу мослашувчан ва унчалик қимматга тушмайдиган тизим узоқ муддатли анъанавий, тарихий ривожланишга асосланган ва маҳаллий аҳоли ишончини қозонганди.

Олимларимиз таъкидлашича, айниқса диний ғоялар инсоний фазилатларни рўёбга чиқарилишига имкон берадиган энг қулай шароит бўлган. Дунё динларидан бўлмиш мусулмон дини, христианлик, иудаизм, буддизм ғоялари ҳаракатлантирувчи кучни ташкил қилган. Масалан, қадимги давлатлардан Миср давлатида коҳинлар билан бир вақтда ҳарбийлар имтиёзли табақа саналган. Месопотамияда бўлган “Ҳамураппи қонунлари”да эса агар жангчи асирга тушса, унинг ери ёки мулки вояга етмаган ўғлига хизмат ўташ шарти билан ўтказилган. Агар ўғил вояга етмаган ёки хизмат қила олмайдиган бўлса, мулкнинг учдан бир қисми ўғилни жангчи қилиб тарбиялагани учун онасига берилган.

Қадимги Ҳиндистон “Ману қонунлари”да ҳам армия катта роль ўйнаганлиги, урушдан келган нарсалар подшоҳдан кейин жангчиларга тақсимлаб берилганлиги ҳақидаги маълумотлар мавжуд. Антик Юнонистон давлатларидан Спартада, айниқса ҳарбий хизматга қаттиқ эътибор берилган. Ўғил болалар 7 ёшдан ҳарбий таълимга олиниб, 60 ёшгача жангга киришган. Армиянинг авангарди “Уч юз

суворий” отлиқ аскарлар бўлиб, уруш вақтида подшоҳларни қўриқлаган. Тинчлик вақтида эса мамлакат ичкарисида хавфсизликни таъминлайдиган ўзига хос гвардия бўлиб, таъминоти ҳам юқори даражани ташкил этган.

Армия тузиш ва унинг таъминоти борасида Рим империясининг тарихи айниқса жуда қизиқарли. Ҳарбийлар давлат, шунингдек принцепсларнинг (маҳаллий амалдорлар) шахсий хазинаси ҳисобидан ҳам таъминланган. Рим легионлари қўшинлари 20 йил хизмат давомида маош олиб, хизматдан бўшагандан кейин махсус тортиқ ер (донатива) бўлиб берилган. Ёши ва хизмати қўп ҳарбийлар ветеран унвони билан бўшаб, мол-мулки ҳисобига провинциал зодагонларга айланиб кетишган. Жангчиларнинг энг оддий отрядлари эса аҳоли орасидан 25 йил хизматга олинган ва уларга легионерлар маошининг учдан бир қисми тўланган. Император Октавиан армияга катта эътибор берганидан Рим армияси тўрт юз йил яшаган ва тарихда биринчи мунтазам армия мақомини олган.

Тарихшунос олимларимиз ўзбек миллий давлатчилик тарихида ҳам мамлакат ҳарбий кучлари ва унинг асоси бўлган қўшинни ҳар томонлама ривожлантириш, уни таъминлаш, жанговар қобилиятини ошириш, қўшинни муайян тартиб – интизомга бўйсундириш ва идора этиш борасида қатор ишлар амалга оширилганлигини қайд этишади.

Масалан, Ўрта Осиёдаги дастлабки давлат уюшмалари ҳақидаги ёзма манбалардан бўлган “Авесто”да қадимги жамият тўрт тоифага ажратилиб, коҳинлар, чорвадорлар, ҳунармандлар билан ҳарбийлар тилга олинади. Зардуштийлик ақидасига кўра оиласалар жамоа оқсоқоли томонидан ҳимоя қилиниб, у хазинадан доимий нафақа олганлиги ҳақида маълумотлар бор.

Ёки масалан, Ўрта Осиёда хукмронлик қилган Кушон давлатининг Канишка подшоҳлик даврида мамлакат ҳарбий қудрати жуда салоҳиятли бўлганлиги айтилади.

Ўрта Осиё араб халифалиги томонидан фатх қилингач, аҳоли устидан назоратни таъминлайдиган қўшин жойлаштирилиб, уни таркибиға маҳаллий аҳолидан кўплаб эркаклар ҳам сафарбар қилинади. Шу йўл ва куч орқали қўшин от-улов, кийим-кечак, озиқ-овқат, қуллар ва бошқа нарсалар билан таъминлаб турилган.

Ғазнавийлар даврида армия қўшини аскар ва ғуломлардан иборат бўлган. Ғуломлар хизмат эвазига хазинадан йиллик маош ва озиқ-овқат маҳсулотларини олган. Ғуломлар яхши хизмат учун озодлик олишлари, ер, маҳсулот олишлари, катта мансабларга эришлари мумкин бўлган, аммо барибир сultonнинг қули бўлиб қолаверган.

Миллий тарихимида Сомонийлар давлати бошқарувидаги ҳарбий маъмурий амалдорларнинг мавқеи катта бўлган. Хусусан, Исмоил Сомоний ҳарбий ислоҳот ўтказиб, турк сипоҳларидан иборат миллий гвардия ҳамда мунтазам қўшин тузганлиги давлатнинг ҳарбий-сиёсий қудратини таъминлаган. Сомонийлар даврида ҳар бир ўлка ва вилоятлар ҳокимлари ўз ҳузурида озод ва бой деҳқонларнинг ўғилларидан иборат бўлган кўнгиллилардан ташкил топган қўшин сақлаган. Бу қўшин ҳарбий ҳолат вужудга келган вақтда йиғилган ҳамда вилоят ва давлат даромади ҳисобига сақланган.

Тарихий манбаларга кўра Хоразмшоҳларнинг ҳам қуллардан тузилган шахсий гвардияси (харас) бўлган. Лекин шу билан бирга яхши тайёргарлик кўрган доимий

армияга эга эди. Доимий армия асосан туркийлардан тузилган бўлиб, қўшин бўлинмалари қабилачилик асосида тузилган эди. Ҳамма унвондаги ҳарбийларга маош ва бошқа тўловлар (арзак) тўланган, зарур анжомлар билан таъминланган.

Хоразмшоҳлар даврида ҳам Қорахонийлар давридагидек мулклар иқтаси-мулк тариқасида ҳарбий маъмурий амалдорларга инъом этилган. Бу ишлар билан бевосита Хоразмшоҳлар давлатининг ҳарбий девони шуғулланган. У қўшиннинг ҳарбий тайёргарлиги ва жанговарлик ҳолатини таъминлаш, ҳарбийларнинг барчаси - ўрта ва юқори ҳарбий мартаба эгаларигача майший ҳаёти – ойликларини бериш, юқори ҳарбий мартаба эгаларига ойликдан ташқари фавқулодда хизматлари учун ҳарбий хизмати давом этаётган даврда Султон томонидан бериладиган Иқто - яъни кўчмас мулклар, улардан келадиган даромадлари, қурол-аслаҳа, озиқ-овқат, кийим-кечак, отлар, ем-хашак инвентаризациясини юритган. Масалан, қўшиннинг асосий қисми бўлган отлиқлар таъминотидан фарқли равишда аскар-суворийлар (пиёда қисмлар) фақат ҳарбий стратегик мақсад ёки тактика тақозо этган вақтда аҳолини ҳарбий сафарбар қилиш йўли билан вужудга келтирилганлиги боис улар қурол-аслаҳа, улов, кийим-кечак, озиқ-овқат билан таъминланган бўлса-да, мунтазам маош олмаган ва асосан уруш харакати кетаётган жой, минтақа аҳолиси ҳисобига ўлжадан улуш олган, ҳарбий юриш тўхтатилгач эса тарқатилган.

Тархичи олим Ж.Раҳимов давр қаҳрамони бўлган султон Жалолиддин Мангубердининг саркардалиқ маҳорати ҳақида ёзиб, “Кўшинни кўрикдан ўтказиш тадориги” бўлимида у ҳақда қўйидагиларни келтиради: “Қалблари мўғулларга қарши нафрат руҳи билан тўлган ўша қишлоқларнинг ор-номусли йигитлари охуридаги отлар жиловини ечиб, Жалолиддин Мангуберди лашкарлари сафига қўшилдилар. Кўрик якунида Жалолиддин келгуси узоқ давом этадиган жангларда отлиқ қўшин учун ем-хашак, озиқ-овқат захираларини тўплаш ва ярадор жангчиларга ғамхўрлик қилиш масалаларини ҳал этишни вазири Шарафулмулк зиммасига юклиди. Хоразмшоҳ ҳазинасидан бу муаммоларни ҳал этиш учун етарли миқдорда маблағлар ажратилди. Шунингдек уларнинг ўрнини тўлдириш учун Эрон ва Ироқдаги тобе мулклардаги вазиятларни ҳисобга олиб, адолатли солиқлар ундириш, уларни фақат жонини Ватан йўлида фидо қилишга аҳд қилган жангчиларга сарфлаш қарори кўрикдан кейинги машваратнинг дикқат-марказида бўлди”.

Тарихчи олим ўз асарида бунданда қизиқарли лавҳаларни ҳам тақдим этади. Жумладан: «Жалолиддин Мангубердини хоқон хузурига тирик тутиб келтирган ҳарбий бўлинманинг барча жангчилари Мўғул давлати ардоғида бўлиб, оила аъзолари билан солиқлардан умрбод озод қилиниши, Чингизхоннинг қўлидан бундай ёрлиқни олиш умиди 300 мингдан ортиқ қўшин умидини кучайтиргани, Жалолиддин Мангубердининг боши учун тикилган бойлик миқдори ҳар бир мўғул ва Хитой аскарлари ўртасида ҳирсни ошириб, давлати ардоғида бўлиш, етти пушти келажагини таъминлаш илинжини кучайтирганлиги»га оид маълумотлар келтирилади.

Бизнингча фикримизча, саркарда Жалолиддин ҳарбий санъати, юртпарварлиги, мўғуллар босқинига фаол қаршилик кўрсатган Темур Малик, Нажмиддин Кубро сингари асосий рақиблардан бўлганлиги Чингизхон томонидан унинг жони эвазига катта мукофот эълон қилиши ўз қўшинини таъминотини

рағбатлантириш омили бўлибгина қолмай, ўз ниятига эришишнинг асосий восита ва усулларидан бири ҳисобланган.

Олимларимизнинг қайд этишича, мўғуллар даврида ҳарбий қўшин алоҳида ўрин тутган ва тартиб-интизомнинг жуда қаттиқлиги билан характерланган. Маълумотларга қараганда, Чингизхон шахсий гвардияси - номи «Кешиктан» бўлиб, 9 минг кишигача қўшиндан таркиб топган ва уларнинг ишини шахсан хон назорат қилган. Анаш у ҳарбий бошқарув ва қатъий тартиб-интизом 1206 йилда мўғуллар қурултойида қабул қилинган “Ясо қонунлари” билан жорий қилинган.

Ўзбек давлатчилиги тарихида “Темур тузуклари” муаллифи, давлат ва ҳарбий бошқарув борасида улкан намуна яратган Амир Темурнинг ўз салтанатида ҳарбийлар, сипоҳ ва қўшинларнинг ижтимоий муҳофазаси ва таъминоти бўйича қилган юксак намунали ишлари хусусида тўхталиб ўтмасликнинг иложи йўқ, албатта. Зеро, давлат арбоби ва саркарданинг ҳаётига бўлган қизиқишлилар натижасида ҳозирги даврга қадар бир яrim мингдан зиёд илмий иш ва изланишлилар олиб борилган.

Шулар қаторида ҳуқуқшунос олимларимиздан М.Т.Аҳмедова ўз илмий ишида Амир Темур давлатида хавфсизлик масалаларини тадқиқ қилиб, ҳарбий санъат тарихи Амир Темурни ҳарбий билим соҳасида етук билимдон сифатида жаҳоннинг энг буюк саркардаларидан бири деб тан олинганинг қайд этади ва: “У ўз фарзанд, набира авлодларнинг ҳарбий тарбияси тўғрисидаги қарашларида очкўз, лоқайд, зиқна, ёвуз ва нафси ёмон кишиларни хизматга чақирмасликни уқтирган” дейди.

Умуман олганда “Темур тузуклари”да сипоҳдан хабардор бўлиб туриш, сипоҳни сақлаб туриш, унга улуфа, танҳоҳ бериш ва тақсимлаш тузуки, амирлар ва лашкарларга мартаба ва инъом бериш тузуклари муфассал баён этилган.

Ҳуқуқшунос олимлардан Р.Ҳакимов “Амир Темур ўз лашкарига юксак даражада эътиборли эканини, узоқни қўзлаб сиёsat юритганини” айтиб, “Яна бир буюк бобокалонимиз, моҳир лашкарбоши, ўн икки минглик қўшини билан рақибнинг юз минглик қўшинини мағлуб этган Заҳириддин Муҳаммад Бобурнинг сипоҳийларига қўрсатган намунаси, туни билан биргалиқда қўриқчилик қилгани, аскарлари билан бирга қорда кўмилиб ухлагани, оғир паллаларда қўшинини қандай руҳлантиргани ҳақидаги маълумотлар тарихий манбаларда битиб қўйилган” лигини таъкидлайди.

Дарҳақиқат Заҳириддин Муҳаммад Бобур (1483-1530) тарихда-ёзувчи ва шоир, етук олим ва саркарда сифатида эътироф этилади. Олимларнинг қайд этишича, бобурий подшоҳлар катта ва қудратли лашкар сақлардилар. Жангда артиллерияни ишлатишни Бобур бошлаб берган бўлса ҳам, доимий ҳарбий қўшин тизимининг такомилластирилиши Ақбаршоҳга тааллуқли.

Ўша вақтда Мовароуннаҳрда ҳукмронлик ўрнатган Шайбонийлар ўз қўшинини таркибини, унинг жанговор сафланиши ва жанг қилиш тартибини Чингизхон ва Амир Темур қўшинлари ҳарбий тузилиши, уруш тактикасига асослаган. Қўшин маошини тўлаш ва бошқа ташкилий ишлар билан маҳсус амалдор – тавочи шуғулланган. Ҳарбий амалдорлар ва навкарларга хазинадан бериладиган йиллик маошдан ташқари ҳарбий юришлар пайтида қўлган киритиладиган ўлжадан ҳам бериб турилган. Давлат олдидағи хизматлари учун ҳарбийларга танҳо - ер мулки берилиб, улар фақат мерос тарикасида авлоддан-авлодга ўтмаган.

Ҳарбий бошлиқларга эса суюрғол ерлар берилиб, хизмати әвазига инъом ҳисобланган. Бундай суюрғол әгалари кейинчалик молиявий ва маъмурий имтиёзлар олган.

Миллий давлатчилигимиз тарихида манғитлар сулоласи ҳукмронлик қилган 1753-1920 йилларда Бухоро амирлиги даври бўйича амир Ҳайдар, амир Насрулло, амир Музаффар, амир Абдулаҳад, амир Саид Олимхон ҳукмронлиги даврида ҳарбий-сиёсий тузилиш ва қўшин таъминоти бўйича ислоҳотларга оид маълумотлар давлат ва ҳуқуқ тарихида учрайди.

Масалан, профессор З.Муқимов амир Олимхон давлатни бошқаришга киришган даврдаёқ мамлакатда ҳарбий ислоҳот ўтказиб, ҳар ердан баҳодир йигитларни тўплаб, уларни ўз хизматига олиб, “гала баҳодир” номи билан лашкар тузиб, қучли мунтазам ҳарбий қўшин тузганини айтса, ҳуқуқшунос олимлардан Ж.Шодиев амирликда мудофаа ва ҳарбий масалалар билан шуғулланувчи вазирлик тузилиб, бу идора тўпчибоший лашкар (ҳарбий вазир) томонидан бошқарилганлиги, амир Ҳайдар бошқа манғит ҳукмдорларидан фарқли равишда ўз қўшинидаги аскарларга мунтазам равишда яхши маош тўлаб борганлиги, амир Саид Олимхон эса ўз ҳукмронлиги даврида “Ёш бухороликлар”нинг талаблари асосида ҳарбийлар ойлик ҳақини оширганлиги (пиёда хизматчиларга ойда 3-9 рублгача, отлиқ қўшинларга 6-20 рублгача), ёши улуғ бўлган ҳарбий хизматдан озод этилганларга ойда 3 рублгача нафақа тайинланганлигига доир маълумотларни беради.

Тарихчи олимлардан Б.Турсунов, ўзига хос шахсий гвардия – Кўқон хони хонадонининг шахсий қўриқчилари, уларнинг таркибий жиҳатдан бўлиниши ҳамда таъминоти ҳақидаги айrim маълумотлар XIX аср муаллифлари Гр.Андреев, А.П.Хорошхин каби тарихчилар асарларида борлигини айтади. Муаллиф Кўқон хонлигини тарихини ўрганиш борасида олимлар қатор ишлар қилганлигини, улар орасида ўзбек давлатчилиги тарихини кенгроқ ёритиш имкониятини берувчи маҳаллий тарихчиларнинг асарлари мавжудлигини келтиради. Асосий маълумотларни берувчилар қаторида Мирзоолим Мушриф, Мулла Олим Маҳдум Ҳожи, Мулло Юнусжон Мунший, Ибрат Исҳоқхон Жунайдиллохожа, Муҳаммад Азиз Марғилоний туради.

Масалан, Умархон даврида илк бор энг юқори ҳарбий мансаб - мингбоши жорий қилиниб, мингбоши ҳарбий ишларга бошчилик қилиши, қўшин таъминоти билан шуғулланиши, уруш даврида эса бош қўмондонлик вазифасини бажариши айтилади. Худоёрхон эса қўшин таъминотига алоҳида эътибор бериб, ҳар йили ҳарбий бошлиқларга сарпо кийгизиш пайтида ҳар бир понсадга 1000 танга (200 руб.), қолганларнинг ҳар бирига 500 тангадан 80 тангагача пул берганлиги, уруш даврида юзбошига ҳар ойда икки тилла, элликбошига бир ярим тилладан, оддий навкарларга эса бир тилладан ақча берилганлигига оид маълумотлар мавжуд.

XIX асрнинг иккинчи ярмидан бошлаб Марказий Осиё давлатлари Чор империяси томонидан босиб олингач, тарихий илдизларнинг кейинги босқичи шўролар империяси ва собиқ иттифоқи ижтимоий таъминот тизимининг ривожи билан бевосита боғлиқ бўлади.

Профессор М.Усманованинг қайд этишича, Марказий Осиё Чор империяси томонидан босиб олинганидан кейин илгари амалда мавжуд бўлган ижтимоий таъминот тизими (закот) деярли амал қилмай қўйди. Сабаби, маълумки закот гарчи

ихтиёрийлик асосида берилса ҳам уни йиғиш, тақсимлаш давлат томонидан амалга оширилиб, тегишли ташкилий-хуқуқий тадбирлар ҳам давлат томонидан таъминланар эди. Маълумки, чор Ҳукумати бу ишда ҳеч қандай мажбуриятларни ўз устига олмади. Айни вақтда маҳаллий аҳоли кўпроқ шариат хуқуқи таъсири доирасида эканлиги сабабли шўролар империясида ўша даврда амал қилувчи чала-яrim ва номукаммал ижтимоий таъминотга оид тизим ҳам Ўзбекистонда деярли кўлланилмас эди.

Олимларимиздан Ж.Тошқуловнинг таъкидлашича, яқин вақтларгача кўпчилик совет олимлари (шу жумладан муаллифнинг ўзи ҳам) асосан Ўрта Осиёнинг Россияга қўшиб олинишининг ижобий томонларини бўрттириб кўрсатишга, унинг салбий томонлари ҳақида камроқ сўз юритишга ҳаракат қилиб келишган. Одатда бу ҳодисанинг ижобий оқибатлари ҳақида сўз борганда, биринчи навбатда Ўрта Осиё ҳудудида қулчиликка ва ўзаро феодал урушга барҳам берилгани кўрсатиларди.

Унинг қайд этишича, қўшиб олишнинг ижобий оқибатлари сифатида капиталистик ишлаб чиқариш муносабатларининг Ўрта Осиёга кириб келиши, завоб, фабрика, темирйўлнинг қурилиши, телефон-телеграф, босмахоналар, рус тузем мактаблари, турли хил илмий жамиятларнинг ташкил қилиниши, рўзномалар нашр этила бошланиши кабилар ҳақида гап борганда масалага ҳар томонлама ва холисона баҳо бериш лозим. Бу тадбирий чоралар, амалга оширилган ишлар нима мақсадда қилингандиги, оқибат натижада кимлар учун хизмат қилгандигини назардан четда қолдирмаслик ҳам зарур.

Тўғри фикр. Лекин, Ўзбекистоннинг Биринчи Президенти Ислом Каримов Ўзбекистон Республикаси Олий Кенгашининг 1992 йил 2 июл кунидаги сессиясида қилган маъruzасида бир ҳақикатни айтиб ўтган эди: “Шўролар даври, нақ 74 йил изсиз йўқолди, деб ўйлаганлар хато қиласди ва у даврда шаклланган муайян қадриятлар бор”.

Хоҳлаймизми-йўқми ўша давр ренессансини таъкидламасликнинг иложи йўқ, деб ҳисоблаймиз. Зеро, замонавий ҳарбий хизмат асослари, Ўзбекистонда ҳарбий хизматни ташкил этиш, уни ўташ тартиби, ҳарбий қонунчилик негизлари кўп жиҳатдан ўша XX аср давридаги ислоҳотларга бориб тақалади. Бу даврдаги ҳарбий хизматни белгилаб берадиган қонун-қоидаларнинг, ҳарбий хизматчиларнинг пенсияси ва бошқа пул таъминотига оид айрим масалаларнинг назарий ғоялари ишлаб чиқилиши, ҳарбийлар соғлиғини муҳофазалаштизимининг йўлга қўйилиши, ҳарбий таълим муассасаларининг қурилиши, мудофаа ва ҳарбий саноат ривожланиши жараёнларининг ҳар бири илмий жиҳатидан алоҳида-алоҳида тадқиқ этиладиган, келгусида олимларимиз ва илмий изланувчиларимиз томонидан янада кенгроқ ўрганиладиган мавзулардан деб ҳисоблаймиз.

Хулоса қилиб айтадиган бўлсак, тарихий шаклланиш моҳиятига кўра ҳарбий хизмат ва қўшин таъминоти масалалари Ўзбекистонда ҳар доим диққат-эътиборда бўлган, ҳарбий хизматчилар эса доимо ижтимоий муҳофазаланган. Бинобарин, ҳозирги вақтда мамлакатимизда бу соҳадаги амалга оширилаётган ўзгаришлар ва ислоҳотлар жараёни биз учун янгилик бўлмасдан, уларнинг чуқур ва бой миллий тарихий илдизлари борлигини ҳеч биримиз унутмаслигимиз лозим.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати:

1. Каримов И.А. Истиқлол йўли: муаммолар ва режалар. Т., Ўзбекистон, 1992 йил. 12-б.
2. Бобоев Х., Ҳасанов С. «Авесто-маънавиятимиз сарчашмаси». - Т.: Адолат, 2001 йил. - Б 103.
3. Раҳимов Ж. Буюк саркардаларимизнинг жаҳон ҳарбий санъатида тутган ўрни. Дарслик. – Т.: ХТИ, 2019 йил. - 740 б.
4. Раҳимов Ж. Жалолиддин Мангуберди – мардлик ва жасорат тимсоли. – Т.: Ўқитувчи, 2019 йил. – Б. 410.
5. Хидиров З.М. Хоразмшохлар давлатининг ташкил топиши, давлат тизими ва ҳуқуқчилиги: юрид.фан.номз...дисс. – Тошкент, 2006 йил. – 97.
6. Шодиев Ж. Бухоро амирлигининг ташкил топиши ва давлат тузуми: юрид.фан.номз...дисс. – Тошкент, ТДЮИ, 2008 йил. – 178 б.
7. Шукурилаев Ю.А. Бухоро амирлигига қўшин ва ҳарбий иш (1756-1920 йиллар): тарих фан номз... дисс. – Тошкент, 2008 йил.
8. Турсунов Б.Я. Қўқон хонлигига ҳарбий иш ва қўшин: ҳолати, бошқаруви, анъаналари (асрнинг 70-йилларигача). – Тошкент. 2006 йил. – 11 бет.
9. Усманова М.А. Ўзбекистон Республикасида ижтимоий ҳимояни ташкил этишнинг фуқаролик-ҳуқуқий муаммолари: юрид. фан. д-ри. ...дис. - Тошкент: ТДЮИ, 2006. – Б. 57.
10. Аҳмедова М. Амир Темурнинг ҳуқуқий ва ҳарбий тарбия тўғрисидаги қарашлари. – Т.: “Импрес-медиа” нашриёти, 2020 йил. – 40 бет.
11. Ҳакимов Р. Ислоҳотлар самараси: замонавий армия, мустаҳкам мудофаа, салоҳиятли аскарлар. // www: parliament.gov.uz